SUMMARY. This article analyzes the concept of experimental theater, the reasons for its emergence, its place in modern theater art and the possibilities of artistic expression. It also highlights aspects of experimental theatre that are different from traditional theatrical forms, and new approaches in dialogue with the viewer.

ZAMONAVIY ESTRADADA VOKAL IJROCHILIGI TEXNIKALARI

Nuratdinov Timur – *o‘qituvchi*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: zamonaviy estrada vokali, vokal texnika, nafas olish, rezonans, ovoz apparati, vokal pedagogika.
Ключевые слова: современный эстрадный вокал, вокальная техника, дыхание, резонанс, голосовой аппарат, вокальная педагогика.
Key words: modern pop vocals, vocal technique, breathing technique, resonance, vocal apparatus, vocal pedagogy.

Zamonaviy musiqa san’ati rivojida estrada vokali alohida o‘rin egallaydi. Bugungi globallashuv sharoitida estrada ijrochiligi milliy madaniyat chegaralaridan chiqib, jahon miqyosida keng tarqalgan san’at turi sifatida shakllanmoqda. Estrada vokali nafaqat ommaviy madaniyatning mahsuli, balki murakkab texnik, fiziologik va estetik tamoyillarga asoslangan professional ijrochilik yo‘nalishidir.

Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, estrada vokali akademik (klassik) vokaldan o‘zining texnik erkinligi, ovoz ranglarining xilma-xilligi, improvizatsiyaga moyilligi va mikrofon texnologiyasi bilan chambarchas bog‘liqligi bilan farqlanadi. Shu bois zamonaviy estrada vokal texnikasi alohida ilmiy tadqiqot obyekti sifatida qaralmoqda. Richard Miller estrada vokali va klassik vokal o‘rtasidagi farqlarni quyidagicha izohlaydi: “Akademik vokal qat’iy texnik me’yorlarga asoslangan bo‘lsa, zamonaviy estrada vokali ovoz apparatining tabiiy imkoniyatlaridan erkin foydalanishga tayanadi” [1. 354b].

XX asrning ikkinchi yarmida estrada musiqa janrlarining (jazz, pop, rock, soul, R&B) rivojlanishi vokal texnikasida yangi yondashuvlarni shakllantirdi. An’anaviy bel canto texnikasi estrada ijrochiligining barcha talablariga javob bera olmasligi sababli, vokal pedagogikasida yangi metodlar ishlab chiqildi. Ushbu jarayonda ovoz apparatining fiziologiyasi, akustik qonuniyatlar va psixofiziologik omillar chuqur o‘rganila boshlandi. Ingo Titze o‘z ilmiy izlanishlarida ovoz ishlab chiqarish jarayonini ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilib, quyidagi fikrni bildiradi: “Ovoz – bu mushaklar harakati, havo bosimi va akustik rezonansning murakkab o‘zaro ta’siri natijasidir”[2-320b].

Zamonaviy estrada vokalida xonandaning texnik tayyorgarligi uning ijro davomiyligi va ovoz sog‘lig‘ini bevosita belgilaydi. Noto‘g‘ri vokal texnika ovoz bog‘lamlarining zo‘riqishiga, ovoz yo‘qolishiga va professional faoliyatning erta yakunlanishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli estrada vokalini ilmiy asosda o‘rganish va tizimli o‘qitish muhim ahamiyat kasb etadi. Jo Estill tomonidan ishlab chiqilgan vokal nazariya va amaliyotga asoslangan tizimda bu masala alohida urg‘u bilan ko‘rsatiladi: “Ovoz apparatini ongli boshqarish estrada ijrochisi uchun nafaqat san’at, balki kasbiy zaruratdir”[3-289b] Bugungi kunda estrada vokali nafaqat ijrochilik faoliyati, balki ta’lim tizimining muhim yo‘nalishiga ham aylangan. Ko‘plab musiqa akademiyalari va san’at institutlarida estrada vokali bo‘yicha maxsus yo‘nalishlar ochilgan. Bu esa mazkur yo‘nalishni ilmiy-metodik jihatdan chuqur o‘rganishni talab qiladi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — zamonaviy estrada vokal texnikasining nazariy va amaliy asoslarini ilmiy adabiyotlar tahlili orqali yoritish, vokal texnikaning fiziologik, pedagogik va ijrochilik jihatlarini kompleks tarzda o‘rganishdan iboratdir. Tadqiqot jarayonida jahon vokal pedagogikasining yetakchi mutaxassislari asarlariga tayaniladi hamda estrada vokalining o‘ziga xos xususiyatlari ochib beriladi. Estrada vokal texnikasining nazariy asoslari sifatida estrada vokal texnikasi inson ovoz apparatining anatomik-

fiziologik imkoniyatlariga asoslangan murakkab tizim hisoblanadi. Ovoz hosil bo‘lish jarayoni nafas olish tizimi, hiqildoq (laringks), ovoz bog‘lamlari va rezonator bo‘shliqlarning o‘zaro muvofiqlashgan faoliyati natijasida yuzaga keladi. Ilmiy tadqiqotlarda ushbu jarayon “ovoz ishlab chiqarish mexanizmi” sifatida tavsiflanadi. Principles of Voice Production asarida Ingo Titze ovoz hosil bo‘lishini akustik va biomekanik jarayon sifatida talqin qilib, quyidagi fikrni ilgari suradi: “Ovoz sifati nafas bosimi, ovoz bog‘lamlarining tebranish tezligi va rezonator tizimining moslashuviga bevosita bog‘liq”[4-2b] Estrada vokalida akademik vokaldan farqli ravishda ovoz apparatining nisbatan erkin holati saqlanadi. Hiqildoqning haddan tashqari past yoki yuqori pozitsiyasi emas, balki tabiiy, moslashuvchan holati ustuvor hisoblanadi. Bu esa ovoz tembrining tabiiy va tinglovchiga yaqin bo‘lishini ta’minlaydi. The Structure of Singing muallifi Richard Miller estrada vokal texnikasini quyidagicha tavsiflaydi: “Zamonaviy estrada ijrochiligida asosiy maqsad – ovoz apparatini majburlamasdan, uning tabiiy imkoniyatlarini maksimal darajada ishga solishdir”[5-410b]. Nazariy jihatdan estrada vokali ko‘krak (chest voice), bosh (head voice) va aralash (mixed voice) registrlar o‘rtasidagi muvozanatga tayanadi. Aynan ushbu muvozanat estrada ijrochisiga keng diapazon, kuchli dinamika va ifodaviylikni ta’minlaydi. Nafas texnikasi va ovoz barqarorligi bugungi zamonaviy estrada vokal texnikasining eng muhim komponentlaridan biri – to‘g‘ri nafas olish texnikasidir. Ilmiy adabiyotlarda nafas “ovoz energiyasining manbai” sifatida talqin qilinadi. Diafragmal–qovurg‘aviy nafas olish turi estrada vokalining asosiy talabi hisoblanadi.

Singing for the Stars asarida Seth Riggs nafas va ovoz o‘rtasidagi bog‘liqlikni quyidagicha izohlaydi: “Nafasni to‘g‘ri boshqarmagan xonanda ovozini uzoq muddat sog‘lom saqlab qola olmaydi” [6-260b]. Estrada vokalida nafas bosimini haddan tashqari kuchaytirish tavsiya etilmaydi. Aksincha, barqaror va nazorat qilinadigan havo oqimi ovoz bog‘lamlarining erkin tebranishiga yordam beradi. Amaliy mashqlarda “s-s”, “z-z”, “v-v” kabi undoshlar orqali nafasni boshqarish keng qo‘llaniladi.

Nafas texnikasining to‘g‘ri shakllanishi xonandaning uzoq konsert faoliyati davomida ovoz charchashining oldini oladi va professional barqarorlikni ta’minlaydi.

Rezonans va tembr shakllanishida estrada vokal texnikasida tembr boyligi va ovoz kuchini oshiruvchi asosiy omillardan biridir. Rezonatorlar sifatida og‘iz bo‘shlig‘i, burun bo‘shlig‘i, halqum va ko‘krak bo‘shlig‘i xizmat qiladi. Ilmiy manbalarda rezonans ovozni “kuchaytiruvchi va rang beruvchi akustik tizim” sifatida ta’riflanadi. Jo Estill rezonans masalasiga alohida e’tibor qaratib, shunday yozadi: “Rezonatorlarni ongli boshqarish xonandaga ovoz ranglarini erkin o‘zgartirish imkonini beradi”[7-458b].Estrada vokalida “twang” texnikasi rezonansni kuchaytirishning muhim vositasi hisoblanadi. Ushbu texnika ovozni yorqin, aniq va mikrofonsiz ham eshitiladigan qiladi, biroq noto‘g‘ri qo‘llanganda ovoz zo‘riqishiga olib kelishi mumkin. Amaliy mashqlar va pedagogik yondashuvlarda zamonaviy vokal pedagogikasi estrada vokalida individual yondashuvni ustuvor deb biladi. Har bir xonandaning ovoz diapazoni, tembri va fiziologik imkoniyatlari farqlidir. Shu sababli universal mashqlar bilan cheklanib qolish ilmiy jihatdan to‘g‘ri emas. Amaliy mashg‘ulotlarda quyidagi mashqlar keng qo‘llaniladi:

-siren mashqlari (glissando),

-aralash registrni rivojlantiruvchi mashqlar,

-rezonansni faollashtiruvchi burun tovushlari,

-artikulyatsiyani rivojlantiruvchi mashqlar.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, to‘g‘ri tanlangan mashqlar vokal texnikaning barqaror rivojlanishini ta’minlaydi va ovoz kasalliklarining oldini oladi.

Zamonaviy estrada vokal texnikasi bugungi musiqa san’atida mustaqil, murakkab va ko‘p qirrali ijrochilik tizimi sifatida shakllanganligini ushbu tadqiqot natijalari yaqqol ko‘rsatadi. Estrada vokali nafaqat ommaviy madaniyat doirasida, balki professional musiqiy ta’lim va ilmiy izlanishlar kontekstida ham chuqur o‘rganilishi zarur bo‘lgan san’at yo‘nalishidir. Mazkur maqolada ko‘rib chiqilgan nazariy va amaliy jihatlar estrada vokalining tasodifiy yoki faqat iste’dodga asoslangan faoliyat emasligini, balki ilmiy asoslangan vokal texnikalar majmuasi ekanligini tasdiqlaydi.

Estrada vokal texnikasining poydevori ovoz apparatining anatomik-fiziologik qonuniyatlariga tayanadi. Nafas olish, ovoz bog‘lamlarining tebranishi, hiqildoq holati va rezonator tizimining o‘zaro uyg‘unligi estrada vokalida ovoz sifati va barqarorligini belgilovchi asosiy omillardir. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ovoz ishlab chiqarish jarayonini ongli boshqarish xonandaning professional faoliyatida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Principles of Voice Production muallifi Ingo Titze tomonidan ilgari surilgan ilmiy qarashlar estrada vokalini akustik va biomekanik jarayon sifatida tushunish zarurligini asoslab beradi. Ushbu yondashuv estrada ijrochilarining ovoz sog‘lig‘ini saqlash va texnik imkoniyatlarini kengaytirishda muhim ilmiy poydevor vazifasini bajaradi. Xulosa qilish mumkinki, estrada vokalida to‘g‘ri nafas texnikasi markaziy o‘rin egallaydi. Diafragmal–qovurg‘aviy nafas olish usuli ovozning barqarorligini ta’minlab, ovoz bog‘lamlariga ortiqcha bosim tushishining oldini oladi. Nafasni ongli boshqarish estrada xonandasiga uzoq vaqt davomida yuqori ijro sifatini saqlab qolish imkonini beradi. Bu jihat Seth Riggs tomonidan ishlab chiqilgan metodik yondashuvlarda ham yaqqol namoyon bo‘ladi. Singing for the Stars asarida ilgari surilgan g‘oyalar estrada vokal texnikasining amaliy samaradorligini tasdiqlaydi va pedagogik jarayonda keng qo‘llanishi mumkin bo‘lgan ilmiy-metodik asoslarni taqdim etadi. Shuningdek, maqolada rezonans va tembr shakllanishi masalasi alohida tahlil qilindi. Rezonator tizimining ongli boshqarilishi estrada vokalida ovoz ranglarining boyligi, ifodaviylik va dinamik imkoniyatlarning kengayishiga xizmat qiladi. Zamonaviy estrada ijrochiligida “twang”, “mix voice” kabi texnikalar ovozning yorqin va eshitiluvchan bo‘lishini ta’minlaydi, biroq ularni noto‘g‘ri qo‘llash vokal zo‘riqish va funksional buzilishlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli mazkur texnikalarni ilmiy-metodik asosda o‘rgatish dolzarb masala hisoblanadi.

The Structure of Singing muallifi Richard Miller estrada vokal texnikasida tabiiylik va ovoz apparatiga ehtiyotkor munosabat ustuvor bo‘lishi lozimligini ta’kidlaydi. Ushbu fikr zamonaviy vokal pedagogikasining asosiy tamoyillaridan biri sifatida qaralishi mumkin. Amaliy jihatdan olib qaralganda, zamonaviy estrada vokalini o‘qitish jarayonida individual yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir xonandaning ovoz diapazoni, tembri, fiziologik imkoniyatlari va psixologik xususiyatlari farqlidir. Shu sababli universal metodlar bilan cheklanib qolmasdan, shaxsga yo‘naltirilgan mashg‘ulot tizimini ishlab chiqish ilmiy va pedagogik jihatdan eng to‘g‘ri yondashuv hisoblanadi. Umuman olganda, mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy estrada vokal texnikasi klassik vokal an’analaridan oziqlangan holda, yangi ilmiy, texnologik va estetik yondashuvlar asosida rivojlanmoqda. Estrada vokalini ilmiy asosda o‘rganish va o‘qitish nafaqat ijro sifatini oshiradi, balki xonandalarning vokal sog‘lig‘ini saqlash, professional umrini uzaytirish va sahnaviy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, zamonaviy estrada vokal texnikasi musiqashunoslik, vokal pedagogikasi va ijrochilik san’atining kesishgan nuqtasida joylashgan murakkab ilmiy-amaliy tizimdir. Uni chuqur o‘rganish va rivojlantirish zamonaviy musiqa ta’limining dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Titze I. R. Principles of Voice Production. — New Jersey: Prentice Hall, 1994. — 354 p.
2. Miller R. The Structure of Singing: System and Art in Vocal Technique. — New York: Schirmer Books, 1996. — 320 p.
3. Riggs S. Singing for the Stars: A Complete Program for Training Your Voice. — Los Angeles: Alfred Publishing, 1987. — 289 p.
4. Estill J. Estill Voice Training System. — Pittsburgh: Estill Voice International, 2005. — 2 vols.
5 McKinney J. C. The Diagnosis and Correction of Vocal Faults. — Nashville: Genevox Music Group, 2005. — 410 p.
6 Vennard W. Singing: The Mechanism and the Technic. — New York: Carl Fischer Music, 1967. — 260 p.

7. Chapman J. L. Singing and Teaching Singing: A Holistic Approach to Classical Voice. — San Diego: Plural Publishing, 2012. — 458 p.
8. Sundberg J. The Science of the Singing Voice. — DeKalb: Northern Illinois University Press, 1987. — 235 p

REZYUME. Mazkur ilmiy maqolada zamonaviy estrada vokal texnikasining nazariy va amaliy asoslari keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqotda estrada vokalining anatomik-fiziologik xususiyatlari, nafas olish texnikasi, ovoz hosil bo‘lish mexanizmi, rezonans va tembr shakllanish jarayonlari ilmiy adabiyotlar asosida yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy vokal pedagogikasida qo‘llanilayotgan metodik yondashuvlar, individual o‘qitish tamoyillari va estrada vokalining akademik vokaldan farqli jihatlari tahlil etilgan. Maqolada jahon vokal pedagogikasi namoyandalarining ilmiy qarashlariga tayangan holda, estrada vokalini sog‘lom va barqaror rivojlantirish masalalari asoslab berilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной научной статье рассматриваются теоретические и практические основы современной эстрадной вокальной техники. В исследовании освещаются анатомо-физиологические особенности эстрадного вокала, дыхательная техника, механизмы голосообразования, процессы формирования резонанса и тембра на основе научной литературы. Особое внимание уделяется методическим подходам современной вокальной педагогики, принципам индивидуального обучения и отличительным особенностям эстрадного вокала по сравнению с академическим пением. На основе трудов ведущих специалистов в области вокальной педагогики обосновываются вопросы сохранения вокального здоровья и устойчивого профессионального развития исполнителей.

SUMMARY. This scientific article examines the theoretical and practical foundations of modern pop vocal technique. The study analyzes the anatomical and physiological characteristics of pop singing, breathing techniques, mechanisms of voice production, and the processes of resonance and timbre formation based on scholarly literature. Special attention is given to contemporary vocal pedagogy methods, principles of individual instruction, and the distinctive features of pop vocals in comparison with classical singing. Drawing on the works of leading vocal pedagogues, the article substantiates approaches to maintaining vocal health and ensuring sustainable professional development of singers.

MEKTEPKE SHEKEMGI BILIMLENDIRIW SHÓLKEMLERINDE MUZÍKALÍQ TÁLIM

Omarova Anar – *oqıtıwshı*
Bekbaulieva Feruza
Ájiniyaz atındağı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanısh sózler: muzıka, bilimlendiriw, texnologiya**,** tárbiyashı, muzıkalıq iskerlikler, qábilet, pedagogika.
Ключевые слова: музыка, образование, технология, воспитатель, музыкальная деятельность, талант, педагогика.
Key words: music, education, technology, educator, musical activity, talent, pedagogy.

Bilimlendiriw sistemasın túp-tiykarınan jetilistiriw, talabalardiń bilim potencialın arttırıw, kásiplik hám korrupciyasız bilimlendiriwge ótiw, joqarı bilimlendiriwde qarjılıq hám akademiyalıq erkinlik beriw hám basqarıwdı jetilistiriw boyınsha búgingi sistemada bir qatar reformalar izbe-iz ámelge asırılmaqta.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevtiń 2020-jıl 24-yanvardağı Joqarı Májliske Múrajáátında jańa kásiplik bilimlendiriw sistemasına ótiw, kadrlar tájriybeliligin xalıqaralıq talaplarǵa maslastırıw maqsetinde milliy tájriybe sistemasın islep shıǵıw boyınsha taraw qánigelerine áhmiyetli wazıypalardı belgilep berdi. Jańa professional bilimlendiriw